

आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिको अर्ध-वार्षिक समीक्षा (सारांश)

पृष्ठभूमि

१. नेपाल राष्ट्र बैंकले चालु आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीति २०६७ साउन १२ गते सार्वजनिक गरेको थियो । सरकारको बजेट आउन ढिलाई भइरहेको अवस्थामा तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको मौद्रिक नीति बजेट आइसकेपछिको अवस्थामा पुनरावलोकन गर्नु पर्ने अवस्थाबीच यसको अर्ध-वार्षिक समीक्षा गरिएको छ । यस अर्ध-वार्षिक समीक्षाबाट अर्थतन्त्रको समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरू र यस बैंकले घोषणा गरेका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति बारेमा जानकारी हासिल गर्न र आगामी दिनहरूमा मौद्रिक नीतिको मार्गदर्शन तय गर्न तथा वित्तीय व्यवस्थापनमा सुधार गर्न सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक परिदृश्य

२. सन् २०१० मा विश्व आर्थिक वृद्धिदर ५.० प्रतिशत रह्यो भने सन् २०११ मा ४.४ प्रतिशत रहने अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको प्रक्षेपण रहेको छ ।
३. छिमेकी मुलुकहरूमध्ये भारतीय अर्थतन्त्र सन् २०१० मा ९.७ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा सन् २०११ मा ८.४ प्रतिशतले विस्तार हुने प्रक्षेपण छ । त्यसैगरी, सन् २०१० मा चीनको आर्थिक वृद्धिदर १०.३ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०११ मा ९.६ प्रतिशत रहने प्रक्षेपण गरिएको छ ।
४. उदीयमान तथा विकासोन्मुख मुलुकहरूमा सन् २०१० मा मुद्रास्फीतिदर ६.३ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०११ मा ६.० प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ । भारतमा जनवरी २०१० मा ८.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थोक मूल्य सूचकाङ्क जनवरी २०११ मा ८.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने सोही अवधिमा खाद्य सामग्रीको थोक मूल्य १५.६ प्रतिशतले बढेको छ ।

आन्तरिक आर्थिक स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन र मूल्य स्थिति

५. यस वर्ष मनसुन सन्तोषजनक रहेकोले कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ३५ प्रतिशत अंश ओगट्ने कृषि क्षेत्रको उत्पादनमा सकारात्मक प्रभाव परेको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा धानको उत्पादन १०.९ प्रतिशतले र मकैको उत्पादन ११.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
६. सेवा क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनासम्ममा हवाई मार्गबाट नेपाल आउने पर्यटक संख्या १८.९ प्रतिशतले वृद्धि भई २ लाख ५४ हजार पुगेको छ । यस अवधिमा तेस्रो मुलुकबाट आउने पर्यटक संख्या १६.० प्रतिशतले बढेको छ भने भारतीय पर्यटक आगमन ३१.५ प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो ६ महिनामा वैदेशिक रोजगारीमा जाने नेपालीहरूको संख्या २७.३ प्रतिशतले बढेको छ ।
७. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पौष महिनामा वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ११.३ प्रतिशत रहेको छ भने छ महिनासम्मको औसत मुद्रास्फीति ९.४ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको पौष महिनामा यस्तो मुद्रास्फीति १०.७ प्रतिशत रहेको थियो भने छ महिनासम्मको औसत मुद्रास्फीति १०.४ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा वार्षिक विन्दुगत आधारमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्कमा १७.६ प्रतिशतले र गैर-खाद्य तथा सेवा समूहको मूल्य सूचकाङ्कमा ६.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

सरकारी वित्त

८. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनाको अवधिमा नेपाल सरकारको नगद प्रवाहमा आधारित बजेट रू. २२ अर्ब ४२ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा बजेट रू. १० अर्ब १६ करोडले बचतमा रहेको थियो । पूँजीगत तथा चालु दुबै खर्चमा विस्तार हुन नसकेकोले बजेट बचतमा रहेको हो ।
९. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च ६.३ प्रतिशतले घटेर रू. ८० अर्ब ८५ करोड भएको छ भने राजस्व परिचालन १४.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ९१ अर्ब ३३ करोड पुगेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा सरकारी खर्च ३१.८ प्रतिशतले र राजस्व परिचालन ३४.०

प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । कुल खर्च अन्तर्गत चालु खर्च १.३ प्रतिशतले र पूँजीगत खर्च १५.० प्रतिशतले घटको छ ।

वाह्य क्षेत्र

१०. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा रू. ४ अर्ब ४३ करोडले शोधनान्तर घाटामा रहेको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा सो घाटा रू. १६ अर्ब ६४ करोड रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा कुल व्यापार घाटामा ३.० प्रतिशतले कमी आएको छ । अघिल्लो वर्ष यस्तो व्यापार घाटा ५८.० प्रतिशतले बढेको थियो । यसै अवधिमा वस्तु निर्यातमा ५.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ भने सुनको आयातमा कडाई गरिएकोले कुल वस्तु आयात १.६ प्रतिशतले घटेको छ । सुन बाहेकको आयात भने १८.७ प्रतिशतले र सुन एवम् पेट्रोलीयम पदार्थ बाहेकको आयात १२.२ प्रतिशतले बढेको छ ।
११. समीक्षा अवधिमा विप्रेषण आप्रवाहको वृद्धिदर ११.५ प्रतिशत रही रू. ११८ अर्ब ४५ करोड बराबरको विदेशी मुद्रा विप्रेषणको रूपमा भित्रिएको छ ।
१२. २०६७ पुस मसान्तमा कुल विदेशी विनिमय संचिति नेपाली रूपैयांमा २०६७ असार मसान्तको तुलनामा ३.२ प्रतिशतले घटी रू. २६० अर्ब २९ करोड रहेको छ । अमेरिकी डलरमा भने सो संचिति घटेको छैन । विदेशी विनिमय संचितिको विद्यमान स्तरले ८.६ महिनाको वस्तु आयात र ७.३ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्दछ ।
१३. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनामा अमेरिकी डलर १ अर्ब २२ करोड विक्री गरी भारतीय रूपैयां ५५ अर्ब ५६ करोड खरिद भएको छ । अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ५ करोड विक्री गरी भारतीय रूपैयां ४९ अर्ब ८२ करोड खरिद भएको थियो ।

वित्तीय बजार

१४. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त विकास बैंकहरु ("ख" वर्ग) को निक्षेप परिचालन २०६७ असार मसान्तको तुलनामा २०६७ पुस मसान्त ११.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रू. ८६ अर्ब १८ करोड पुगेको छ । त्यसैगरी, कर्जा तथा लगानी २०६७ असार मसान्तको रू. ६५ अर्ब ६८ करोडबाट १२.३ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ पुस मसान्तमा रू. ७३ अर्ब ७४ करोड पुगेको छ । वित्त कम्पनीहरु ("ग" वर्ग) को कुल निक्षेप २०६७ असार मसान्तको रू. ७६ अर्ब ८६ करोडबाट १०.८ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ पुस मसान्तमा रू. ८५ अर्ब १६ करोड पुगेको छ भने कर्जा तथा लगानी २०६७ असार मसान्तको रू. ७९ अर्ब ८१ करोडबाट ८.४ प्रतिशतले वृद्धि भई २०६७ पुस मसान्तमा रू. ८६ अर्ब ५० करोड पुगेको छ ।
१५. नेपालको शेयर बजार परिसूचक नेप्से सूचकाङ्क वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६६ पुस मसान्तको ५३०.९६ विन्दुबाट २४.१ प्रतिशतले घटी २०६७ पुस मसान्तमा ४०२.७५ विन्दुमा झरेको छ । नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या २०६७ पुस मसान्तमा १९५ पुगेको छ भने यी कम्पनीहरूको चुक्ता पूँजी रू. ९३ अर्ब ८२ करोड रहेको छ । २०६६ पुस मसान्तमा नेपाल स्टक एक्सचेन्ज लिमिटेडमा सूचीकृत कम्पनीहरूको संख्या १६५ र चुक्ता पूँजी रू. ७१ अर्ब ७१ करोड रहेको थियो ।

मौद्रिक तथा समग्र तरलता स्थिति

१६. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को छ महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदायमा ०.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त मुद्राप्रदाय ६.८ प्रतिशतले बढेको थियो । बैंकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्तिमा ह्रास आएको र आन्तरिक सम्पत्तिमा सीमान्त मात्र वृद्धि भएकोले विस्तृत मुद्रा प्रदायमा वृद्धि नभएको हो । समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा ८.४ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यस्तो कर्जा १२.१ प्रतिशतले बढेको थियो ।
१७. वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप परिचालन र कर्जा प्रवाहबीच असन्तुलन बढेको छ । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूको निक्षेप रू. ३ अर्ब ७८ करोडले बढी २०६७ पुस मसान्तमा रू. ६२४ अर्ब ३९ करोड रहेको छ भने कर्जा तथा लगानी रू. ४५ अर्ब ९३ करोडले बढी रू. ६४३ अर्ब २८ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा निक्षेप परिचालन रू. २५ अर्ब ६५ करोडले र कर्जा तथा लगानी रू. ४५ अर्ब २८ करोडले बढेको थियो ।
१८. कर्जा संरचनालाई हेर्दा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह बढ्दै गएको देखिन्छ । २०६६ पुस मसान्तसम्म प्रवाहित कूल कर्जामध्ये कृषि क्षेत्रतर्फ ३.१ प्रतिशत, उत्पादन क्षेत्रतर्फ २०.५ प्रतिशत, निर्माण क्षेत्रतर्फ १०.४ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रतर्फ ५.८ प्रतिशत रहेकोमा २०६७ पुस मसान्तसम्ममा कृषि क्षेत्रतर्फ ३.२ प्रतिशत, उत्पादन क्षेत्रतर्फ २१.७ प्रतिशत, निर्माण क्षेत्रतर्फ १०.५ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रतर्फ ६.४ प्रतिशत रहेको छ ।

१९. २०६७ असार मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको खराब कर्जा अनुपात २.४८ प्रतिशत रहेकोमा २०६७ असोज महिनाको अन्त्यमा उक्त अनुपात ४.०२ प्रतिशत पुगेको छ। रियल स्टेट कारोवारमा शिथिलता आएको, नेपाल राष्ट्र बैंकले कर्जा वर्गीकरण सम्बन्धमा नयाँ निर्देशन जारी गरेको र निर्देशनहरूको पालनातर्फ प्रभावकारिता तुल्याएको, व्याजदरमा वृद्धि भएको तथा शेयर बजारमा पनि सुधार हुन नसकेको कारण बैंकहरूको खराब कर्जा अनुपात बढ्न गएको हो।
२०. उच्च कर्जा विस्तार र न्यून निक्षेप परिचालनका कारणले कर्जा-निक्षेप अनुपात २०६७ असार मसान्तको ८२.९ प्रतिशतबाट बढेर पुस मसान्तमा ८९.८ प्रतिशत पुगेको छ भने तरलता-निक्षेप अनुपात ३४.५ प्रतिशतबाट घटेर ३०.७ प्रतिशत कायम भएको छ।

तरलता व्यवस्थापन

२१. समीक्षा वर्षको पहिलो त्रयमासमा बैकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको अधिक तरलता प्रशोचन गरिएकोले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को छ महिनासम्ममा खुला बजार कारोवार अन्तर्गत रू. ३ अर्बको खुद तरलता प्रशोचन भएको छ।
२२. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को पहिलो छ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले विदेशी विनिमय बजार (वाणिज्य बैंकहरू) बाट अमेरिकी डलर १ अर्ब १३ करोड ८ लाख खुद खरिद गरी रू ८२ अर्ब १२ करोड बराबरको तरलता प्रवाह गरेको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा अमेरिकी डलर ४९ करोड ४७ लाख खुद खरिद भई रू. ३७ अर्ब ५७ करोड बराबरको तरलता प्रवाह भएको थियो।
२३. समीक्षा अवधिमा अन्तरबैंक कारोवारमा ३३.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रू २०१ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा अन्तर-बैंक कारोवारमा २.८ प्रतिशतले वृद्धि भई रू १५० अर्ब ९० करोड रहेको थियो।
२४. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कुल रू. १२१ अर्ब ७१ करोडको स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग गरेका छन्।

व्याजदर

२५. अन्तरबैंक व्याजदर २०६६ पुस महिनामा १२.८३ प्रतिशत रहेकोमा २०६७ पुस महिनामा १०.५८ प्रतिशत रहेको छ। त्यसैगरी, ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत व्याजदर २०६६ पुसमा ८.७४ प्रतिशत रहेकोमा २०६७ पुसमा ८.२१ प्रतिशत कायम भएको छ।

वित्तीय तथा वाह्य क्षेत्र कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थिति

२६. पूँजीकोष सम्बन्धी नयाँ मापदण्ड-वासेल द्वितीय (BASEL II) संरचनालाई आर्थिक वर्ष २०६७/६८ देखि “ख” वर्गका राष्ट्रिय स्तरका विकास बैंकहरूको हकमा पनि समानान्तर रूपमा लागू हुने व्यवस्था मिलाइएको छ।
२७. जोखिमको पहिचान, मापन, व्यवस्थापन र नियन्त्रणका सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अपनाउनु पर्ने न्यूनतम मापदण्डहरूलाई कार्यान्वयनमा ल्याउन “जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका” जारी गरिएको छ।
२८. अर्थतन्त्रमा आउने उतारचढावले बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्यमा पार्न सक्ने सम्भावित प्रभाव आंकलन गर्न दवाव परीक्षण (Stress Testing) अन्तर्गत नमूना परीक्षणको कार्य सम्पन्न गरिएको छ। नमूना परीक्षणबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको आधारमा बैंकहरू स्वयंले आफ्नो दवाव परीक्षण गर्न सक्ने गरी आवश्यक मार्गदर्शन गर्न निर्देशिका तयार गर्ने कार्य जारी रहेको छ।
२९. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि ल्याइएको शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी विनियमावली, २०६४ को कार्यान्वयन एवं अनुगमनको प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक गृहकार्य भइरहेको छ।
३०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आफूना निक्षेपकर्ताहरूलाई विभिन्न बचत खातामार्फत निक्षेप सुविधा उपलब्ध गराउँदा त्यस्तो बचत खातामा दिने व्याजदरबीचको अन्तर दुई प्रतिशतभन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था गरिएको छ।
३१. व्याज तथा शुल्कलाई सम्बन्धित पक्षले स्पष्ट र सरल रूपमा बुझ्ने तथा बुझाउने कार्यको लागि आवश्यक संस्थागत व्यवस्था गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई मार्गदर्शन जारी गरिएको छ। साथै, निष्कृत खाता सक्रिय गराउँदा शुल्क र तोकिएको न्यूनतम मौज्जात नपुगेमा रकम कट्टा गर्न नपाउने व्यवस्था गरिएको छ।
३२. तोकिएका उत्पादनशील क्षेत्रमा हुने कर्जा प्रवाह तीनवर्ष भित्र दोब्बर गर्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कार्य योजना पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिए अनुसार अधिकांश संस्थाहरूले कार्य योजना पेश गरिसकेका छन्।
३३. कर्जाको अधिकेन्द्रित जोखिम न्यूनीकरण गर्न तोकिएका क्षेत्र बाहेकका कुनै एक व्यवसायिक क्षेत्रमा कुल बाँकी कर्जासापटको ४० प्रतिशतसम्म मात्र कर्जा प्रवाह गर्न पाउने गरी सीमा तोकिएको छ।

३४. नियतवश ऋण नतिर्ने ऋणीहरू उपरको कारवाहीलाई अगाडि बढाउन आवश्यक कार्यविधि सम्बन्धी मस्यौदा तय गरिएको छ ।
३५. पूर्वाधार विकासको लागि समेत सहयोग पुग्ने गरी वैदेशिक संयुक्त लगानीमा ठूलो पूँजी र उच्च प्रविधि सहित स्थापना हुने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा बाहेक नयाँ वाणिज्य बैंक स्थापनाको लागि निवेदन लिने कार्य अर्को नीतिगत व्यवस्था नभएसम्मको लागि स्थगित गरिएको छ ।
३६. वित्तीय स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धि भन्दा गुणात्मक क्षमता अभिवृद्धि महत्पूर्ण हुने पक्षलाई दृष्टिगत गरी वित्तीय संस्थाहरू एकआपसमा गाभ्ने वा गाभिने सम्बन्धी कार्यलाई प्रोत्साहित गर्न विनियमावली तर्जुमा भैसकेको छ ।

लघुवित्त तथा वित्तीय पहुँच

३७. वित्तीय सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्न लघुवित्त प्राधिकरण ऐनको मस्यौदा तयार गरी अर्थ मन्त्रालय पठाइएको छ । साथै, दोश्रो नियामक निकाय (Second Tier Institution-STI) को रूपमा लघुवित्त प्राधिकरण स्थापना गर्ने कार्यलाई शीघ्र अगाडि बढाइनेछ ।
३८. विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्ने गरी प्राप्त सापटी रकमलाई लक्षित वर्गमा कर्जा प्रवाह नगरी कुनै पनि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा व्याज आर्जन गर्ने अभिप्रायले खाता खोली जम्मा गर्न नपाउने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।
३९. “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरूले सामूहिक/व्यक्तिगत जमानीमा वा धितो लिई/नलिई विपन्न वर्ग तथा लघु कर्जामा लगानी गर्न पाउने कर्जाको विद्यमान रू. ६० हजारको सीमालाई बढाएर रू. ९० हजार र लघुकर्जाको रू. १ लाख ५० हजारसम्मको सीमालाई बढाएर रू. २ लाख पुऱ्याइएको छ । साथै, रू. २ लाखको सीमामा कर्जा प्रवाह गर्दा विपन्न वर्गमा जाने कुल कर्जासापटको सीमा एक तिहाई भन्दा बढी हुन नहुने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।
४०. माध्यामिक तथा उच्च माध्यामिक तह सरहको प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा अध्ययनको लागि विपन्न परिवारका युवाहरूलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट विना धितोमा प्रवाह हुने रू. २ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।
४१. महिलाहरूद्वारा संचालित लघु उद्यमलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह भएको रू. ३ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा समावेश गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तो कर्जामा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सामान्य पुनरकर्जा दरमा पुनरकर्जा सुविधा उपलब्ध गराइने व्यवस्था कार्यान्वयन गरिएको छ ।
४२. बैंकिङ्ग सेवाको पहुँच कम भएका जिल्लालाई समेट्ने गरी वित्तीय संस्थाले आफ्नो भौगोलिक कार्य क्षेत्र विस्तार गर्न चाहेमा तत्काल क्षेत्र विस्तारको स्वीकृति दिने व्यवस्था गरिएको छ ।
४३. “ग” वर्गका वित्तीय संस्थाहरूले शाखा विस्तार गर्दा काठमाडौँ उपत्यकाभित्र प्रति शाखा रू. २ करोड र उपत्यकाबाहिर प्रति शाखा रू. ५० लाख चुक्ता पूँजी थप गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा वित्तीय सेवाको पर्याप्त पहुँच नपुगेका ठाउँमा शाखा विस्तारको लागि प्रोत्साहन गर्न दुईवटा सम्म मात्र बैंक तथा वित्तीय संस्था वा तीनका शाखा भएका नगरपालिका वा गाउँ विकास समितिमा शाखा विस्तार गरेमा त्यस्तो अतिरिक्त चुक्ता पूँजी थप गर्नुपर्ने व्यवस्थामा छुट दिइएको छ ।
४४. नेपाल सरकारले तोकेको २२ दुर्गम जिल्लाका सदरमुकाममा शाखा खोलेमा रू. ५० लाखसम्म र सदरमुकामभन्दा बाहिर शाखा खोलेमा संचालन खर्चको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट रू. १ करोडसम्म निर्व्याजी रकम निश्चित अवधिको लागि सापटीको रूपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस व्यवस्था अनुसार हालसम्म एक वाणिज्य बैंक र तीन विकास बैंकले गरी जम्मा रू. ४ करोडको सुविधा उपयोग गरेका छन् ।
४५. प्राकृतिक व्यक्तिको नाममा “घ” वर्गका वित्तीय संस्थामा बचत तथा मुद्दती निक्षेपमा रहेको रू. २ लाखसम्मको निक्षेप सुरक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाई सकिएकोमा यो व्यवस्थालाई “ख” र “ग” वर्गको बैंक तथा वित्तीय संस्थामा पनि लागू गरिएको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

४६. वस्तु तथा सेवा निर्यात गर्ने निर्यात व्यवसायीले विदेशमा विक्री भएको रकम जम्मा गर्ने प्रयोजनको लागि विदेशमा खाता खोल्न चाहेमा कुल निर्यातको ५ प्रतिशतमा नबढ्ने गरी निश्चित कार्यविधि तथा शर्त तोकी त्यस्तो कार्यालय

संचालनको लागि आवश्यक पर्ने विदेशी मुद्राको लागि सटही सुविधा र खाता खोल्न अनुमति प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

४७. Cash Against Document (CAD) वा बैंक ग्यारेण्टीको आधारमा मालसामान निर्यात गर्दा निर्यात मूल्यको १ प्रतिशत मात्र धरौटी राखी एकपटकमा अमेरिकी डलर ५ लाखसम्मको निर्यात अनुमति प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
४८. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सूचीमा थप २० वस्तुहरू समावेश गरी १५७ पुऱ्याइएको छ ।
४९. विदेशमा कार्यरत नेपालीहरूले आर्जन गरेको रकम सरल, सुलभ र सुरक्षित तवरबाट मुलुक भित्र्याउने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गरी विप्रेषण कारोवारलाई थप पारदर्शी एवं सरलीकृत गर्न २०६७/५/३१ देखि “नेपाल राष्ट्र बैंक विप्रेषण विनियमावली, २०६७” लागू गरिएको छ ।
५०. मनिचेन्जर सम्बन्धी कारोवारलाई बढी सुरक्षित, पारदर्शी एवं सरल तुल्याउने उद्देश्यले २०६७/५/१० देखि नेपाल राष्ट्र बैंक मनिचेन्जर विनियमावली, २०६७ कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

आन्तरिक आर्थिक तथा मौद्रिक परिदृश्य

५१. चालु वर्ष कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर ४.२ प्रतिशत रहने अनुमान गरिएको छ । गैर-कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धिदर अधिल्लो वर्षकै हाराहारीमा अर्थात ५.१ प्रतिशत रहने अनुमान छ । उपरोक्त अनुमानको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा आधारभूत मूल्यमा कुल गार्हस्थ उत्पादन वृद्धिदर ४.७ प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान छ ।
५२. अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा निरन्तर वृद्धि भइरहेको, खाद्य वस्तु समूहको मूल्य वृद्धिमा उल्लेख्य सुधार आउने सम्भावना कम रहेको तथा छिमेकी मुलुक भारत लगायत अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नै मूल्य स्तर बढ्ने क्रममा रहेकोले आर्थिक वर्ष २०६७/६८ मा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीतिदर ९ प्रतिशतको हाराहारीमा रहने संशोधित अनुमान रहेको छ । पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा थप समायोजन भएमा मूल्य वृद्धिदर अझ उच्च रहन जानेछ ।
५३. आयात, निर्यात, विप्रेषण आप्रवाह र अन्य वाह्य क्षेत्र कारोवारबाट प्राप्त हुने आय र व्ययको वर्तमान अवस्था र प्रवृत्तिलाई दृष्टिगत गर्दा चालु आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा रू. ९ अर्बको शोधनान्तर वचत हासिल हुन सक्ने संभावना छ ।
५४. आर्थिक वर्षको अन्त्यमा वैकिङ्ग क्षेत्रको विदेशी विनिमय संचिति रू. २८० अर्ब पुग्ने अनुमान रहेको छ । यस स्तरको विनिमय संचितिले करिब ७.० महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न सक्ने अवस्था रहने छ ।
५५. उल्लेखित आर्थिक वृद्धिदर, मुद्रास्फीतिदर तथा मुद्राको आय वेग र मुद्रा गुणकको वर्तमान प्रवृत्तिको आधारमा आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को अन्त्यसम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर ११.५ प्रतिशत र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जाको वृद्धिदर १३.३ प्रतिशत रहने संशोधित अनुमान छ ।

मौद्रिक नीतिको कार्यदिशा तथा व्यवस्थापन

५६. समीक्षा अवधिसम्ममा मौद्रिक विस्तार ०.६ प्रतिशत मात्र रहेकोले माग पक्षबाट मुद्रास्फीतिमा चापको अवस्था छैन । यस्तो अवस्थामा मौद्रिक तरलताको कारणबाट मूल्य वृद्धिमा चापको अवस्था सृजना नहोस् र यसबाट आर्थिक वृद्धिमा संकुचन आउने जोखिम पनि नरहोस् भन्ने उद्देश्यले मौद्रिक नीतिलाई सन्तुलित तथा सजग रूपमा संचालन गर्ने कार्यदिशा तय गरिएको छ ।
५७. एकातिर आपूर्तिजन्य लागतका कारण मुद्रास्फीति दरमा अपेक्षित सुधार हुन नसक्ने र अर्कातिर शोधनान्तर घाटा कायमै रहँदा विदेशी विनिमय संचितिमा परेको अधिक चाप स्व-समायोजन हुने क्रममा मौद्रिक विस्तारमा आएको कमीबाट अर्थतन्त्र थप संकुचनतर्फ जाने अवस्था नआओस् भन्ने तर्फ सजग हुनुपर्ने अवस्था छ । सरकारी खर्चमा आएको कमी, रियल स्टेट तथा शेयर बजारमा आएको शिथिलताको साथै अनौपचारिक क्षेत्रको अनुत्पादक वित्तीय कारोवार समेतले मौद्रिक संकुचनमा केही हदसम्म प्रभाव पर्न गएको छ । सरकारी खर्चमा विस्तार आउन थालेपछि मौद्रिक तरलतामा हुने विस्तारलाई समेत दृष्टिगत गरी उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको लगानीमा वृद्धि गर्न तथा मुद्रास्फीति र भुक्तानी सन्तुलन घाटामा सुधार ल्याउन मौद्रिक नीतिको कार्यदिशालाई सन्तुलित र सजग राखिएको छ ।
५८. हाल निक्षेपको वास्तविक व्याजदर सकारात्मक रहेको छ । यसबाट अनौपचारिक पूँजी पलायन, अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको उपभोगमा कटौती र वैकिङ्ग क्षेत्रको तरलता व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्नुको साथै वृहत आर्थिक उद्देश्यहरू हासिल

गर्नमा सहयोग पुग्ने विश्वास छ । तर, वित्तीय क्षेत्र उदारीकरणका कारणले बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको संख्यामा आएको वृद्धि, दक्ष जनशक्ति र आधुनिक संचार तथा प्रविधिको उपयोगबाट संचालन लागतमा कमी आई निक्षेपको व्याजदर वृद्धिभन्दा कर्जाको व्याजदर वृद्धि कम रहन गई व्याजदर अन्तरमा पनि कमी आउनु पर्नेमा सो हुन सकेको छैन । बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको न्यून स्तरको निष्कृत्य कर्जाको अनुपातले यस्तो व्याजदर अन्तरमा कमी ल्याउन सघाउनु पर्ने हो । तर वचतको व्याजदरभन्दा कर्जाको व्याजदर थप वृद्धि भएको देखिन्छ । कर्जाको व्याजदरलाई व्यवशायले धान्न नसक्ने गरी समायोजन गर्दा अर्थतन्त्रमा लागत प्रेरित (cost push) जोखिमहरू आउन सक्ने र यसले वासलातको गुणस्तरमा समेत क्षति पुऱ्याउन सक्ने सम्भावना रहन्छ । यस परिदृश्यलाई ध्यानमा राखी निक्षेप र कर्जाको व्याजदरको फरकमा कमी ल्याउने एउटा उपायको रूपमा मर्जरको कार्यलाई उत्प्रेरित गर्न बैंकले आवश्यक कार्य अधि बढाउने छ ।

५९. सन्तुलित तथा सजग कार्यनीतिको मुख्य उद्देश्य अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहलाई निरुत्साहित गर्ने र उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जालाई प्रोत्साहित गर्नु पनि हो । मूल्य अभिवृद्धि ज्यादै न्यून हुने र अस्थिर प्रकृतिका क्षेत्रतर्फ बैंक कर्जा प्रवाह गर्दा यस्ता क्षेत्रहरूमा समय समयमा आउने उत्तारचढावले बैंकिङ्ग क्षेत्रको सम्पत्ति र सोको गुणस्तरमा ठूलो नोक्सान पुग्न सक्दछ । यसको कारण वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा आँच पुग्ने र मुलुक न्यून लगानी तथा उच्च लागत अर्थतन्त्रको रूपमा विकसित हुन गई आर्थिक वृद्धि एवम् समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वमा समेत लामो समयसम्म प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्ने सम्भावना रहन्छ । यसर्थ, उत्पादनशील क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहलाई प्रोत्साहित गर्न पूँजीकोषको अनुपात गणना गर्ने प्रयोजनको लागि विद्यमान जोखिमभार व्यवस्थामा पुनरावलोकन गरी अनुत्पादक क्षेत्रतर्फको कर्जामा बढी स्वपूँजी लगाउनु पर्ने व्यवस्थाका साथै कर्जा नोक्सानी व्यवस्थामा समेत आवश्यक पुनरावलोकन गरिनेछ ।
६०. उत्पादनशील क्षेत्रको लगानीमा कमी आउन नदिन र प्रतिस्पर्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्न न्यून व्याजदरमा सामान्य तथा विशेष पुनरकर्जा सुविधाको व्यवस्था गरिएको छ । आर्थिक वृद्धि तथा मुद्रास्फीतिदरमा अनुकूल प्रभाव पार्न सामान्य पुनरकर्जा सुविधाको व्यवस्था मार्फत वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट १० प्रतिशत व्याजदरमा सम्बन्धित ऋणीले उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा उपयोग गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको हो । वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट यस सुविधाको उत्पादनशील उपयोग हुन सकोस् भनी उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा प्रवाह वृद्धि गर्न पुनरकर्जा सम्बन्धी व्यवस्थालाई सरलीकरण गरिनेछ । यसबाट loaned up को स्थितिमा रहेका केही वाणिज्य बैंकहरूबाट समेत उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ कर्जा वृद्धि गर्न सहयोग पुग्ने देखिएको छ ।
६१. आवास तथा घरजग्गा कारोवारमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको भण्डै १३५ अर्ब कर्जा लगानीमा रहरहेको छ । यस व्यवसायमा आएको मन्दीबाट बैंकहरूको कर्जा असुलीमा नकारात्मक असर नपरोस् भन्नका लागि व्यवसायिक एवम् नाफामूलक प्रयोजन वाहेक वास्तविक आवश्यकताका आधारमा निश्चित आय वर्गका मानिसहरूलाई लक्षित गरी प्रवाह हुने निश्चित रकमसम्मको आवासीय (भवन तथा अपार्टमेन्ट खरिद) कर्जाको हकमा केही सरलीकरण गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
६२. शेयर बजारतर्फ संस्थापक शेयरको धितोमा जाने कर्जा र मार्जिन प्रकृतिको कर्जाको सीमालाई क्रमशः घटाउँदै लैजाने यस बैंकको नीति रहेतापनि शेयर बजार कारोवारमा आएको शिथिलतालाई दृष्टिगत गरी शेयरको धितोमा प्रवाहित हुने मार्जिन कर्जामा मार्जिन कल गर्ने तथा सुरक्षण राखिएको शेयर विक्री गरी कर्जा असुल उपर गर्ने समयावधि एवं यस्तो कर्जाको नवीकरण सम्बन्धी व्यवस्थाहरूमा परिमार्जन गरिनेछ । यसबाट शेयर बजार कारोवारमा गतिशीलता ल्याउन सहयोग पुग्ने विश्वास लिइएको छ ।
६३. मौद्रिक व्यवस्थापनमा खुला बजार कारोवारलाई यस बैंकले प्रमुख र प्रभावकारी उपकरणको रूपमा सन्चालन गर्दै आएको छ । खुला बजार कारोवार अन्तर्गत सोभै खरिद बोलकबोल र सोभै विक्री बोलकबोललाई बहु-मूल्यको आधारमा र रिपो बोलकबोल तथा रिभर्स रिपो बोलकबोललाई बहु-व्याजदरको आधारमा बोलकबोल हुने व्यवस्थालाई यथावत कायम गरिएको छ । रिपो बोलकबोल तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलको विद्यमान बढीमा ४५ दिनसम्मको अवधिलाई यथावत कायम राखी सरकारी खर्चको स्थितिलाई हेरी रिपो लगायतका खुला बजार कारोवारमार्फत बजारमा आवश्यकता अनुसार तरलता प्रवाह गरिने छ ।
६४. नेपाल सरकारको ऋणपत्रको धितोमा समकक्षी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उपलब्ध हुने स्थायी तरलता सुविधाको व्याजदर, भुक्तानी अवधि र शर्त तथा प्रक्रिया यथावत राखिएको छ । यस बैंकले विभिन्न क्षेत्रका लागि तोकेको पुनरकर्जा दरहरू तथा बैंक तथा वित्तीय संस्थाले पूरा गर्नुपर्ने विपन्न वर्ग कर्जा सम्बन्धी प्रावधान पनि यथावत कायम गरिएको छ ।

६५. “क” वर्गका अतिरिक्त “ख” र “ग” वर्गका राष्ट्रिय स्तरमा स्थापना हुने वित्तीय संस्थाहरू खोल्न निवेदन लिने कार्य पनि तत्काललाई बन्द गरिएको छ। वित्तीय संस्थाहरूको विस्तारलाई वाञ्छित बनाउने उद्देश्यले कार्यक्षेत्र विस्तार तथा स्तरोन्नती गर्ने जस्ता कार्यलाई निर्दिष्ट मापदण्डहरू अन्तर्गत रहेर मात्र गर्न सकिने व्यवस्था गरिने छ।
६६. अनौपचारिक वित्तीय क्षेत्रको वित्तीय मध्यस्थता कार्यबाट वित्तीय जोखिम बढ्ने हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वीकृति बिना गरिने यस्ता कारोवारलाई निरुत्साहित गर्न निगरानी व्यवस्था प्रभावकारी तुल्याइने छ।

अन्त्यमा,

६७. आर्थिक वर्ष २०६७/६८ को मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भएका नीतिगत व्यवस्थाहरूको अर्ध-वार्षिक समीक्षाको पूर्ण अंश, प्रगति म्याट्रिक्स सम्बन्धी अनुसूचि तथा सम्बन्धित तालिकाहरू यस बैंकको वेभसाइट (www.nrb.org.np) मा राखिएको छ। प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको अर्ध-वार्षिक समीक्षा तयार पार्दा प्रयोग गरिएका आँकडा तथा सूचनाहरू तथ्याङ्क तालिका सूचीमा समावेश गरिएका छन्। मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनमा हालसम्म सहयोग पुऱ्याउदै आएका सबैलाई नेपाल राष्ट्र बैंक धन्यवाद दिन चाहन्छ।